

Лекція 6.
КРИТЕРІЇ І НОРМАТИВИ МОНІТОРИНГУ
ОЦІНКИ ЕРОЗІЙНОЇ НЕБЕЗПЕКИ

План:

- [1. Оцінка екологічного стану земельних ресурсів;](#)
 - [2. Нормативи для оцінки ерозійної небезпеки;](#)
 - [3. Експертна оцінка стану земельних ресурсів;](#)
- [Питання для самоконтролю.](#)

1. Оцінка екологічного стану земельних ресурсів

[На початок](#)

Для повної та об'єктивної діагностики стану земельних ресурсів, створення і використання інформаційної бази для відпрацювання адаптивних управлінських рішень розробляється і затверджується перелік контрольних показників. Вибір показників базується на принципі «розумного мінімуму і реального максимуму». Тобто береться максимально можлива кількість показників, що входять до реально діючого контролю, водночас, розроблений перелік є мінімальним (звуженим) для комплексної екологічної оцінки території.

Фахівці служби моніторингу земель повинні намагатися розширити цей перелік і насамперед для спостережень на територіях з ознаками деградації або таких, що опинились під негативним впливом антропогенних чинників.

Поняття кризи екологічного стану земельних ресурсів нерозривно пов'язане з поняттям стійкості геосистеми, яка визначається стійкістю її окремих елементів.

Для земельних ресурсів України існує декілька типів кризових ситуацій, які обмежують можливості їх раціонального використання.

Основними з них є негативні наслідки гідромеліорацій, ерозії, забруднення земель.

Кризова ситуація – переломний момент у функціонуванні будь-якої системи, у процесі якого вона піддається впливу ззовні чи з середини, що вимагає якісно нового регулювання з боку цієї системи.

2. Нормативи для оцінки ерозійної небезпеки

[На початок](#)

Яким же чином проводиться оцінка екологічного стану земельних ресурсів? Одиницею виміру території є адміністративний район. Тому базовим рівнем є оцінка, яка складається районним відділом земельних ресурсів. Останній повинен зібрати і систематизувати дані у розрізі юридичних власників землі та землекористувачів (господарства, селянські спілки, фермерські господарства та інші одиниці).

Основу інформаційної бази для оцінки складають такі показники: загальна розораність території, співвідношення ріллі та стабілізуючих угідь (сінокоси, пасовища, ліси і лісосмуги тощо), еродованість ріллі, розораність ухилів більше 2°. На підставі наведених нормативів (таблиця) оцінюється стан кожного господарства.

Нормативи для оцінки ерозійної небезпеки ріллі

Показник	Клас ерозійної небезпеки, бал				
	відсутня	слабка	помітна	сильна	катастроф. стан
Розораність території, %	<40	40-45	45-50	50-60	>60
Співвідношення ріллі до стабілізуючих земельних угідь	<1	1-1.3	1.3-1.7	1.7-3	>3

Еродованість ріллі, %	<20	21-30	31-40	41-50	>50
Розораність земель на ухилах >2°, %	<20	21-30	31-40	41-50	>50
Клас ерозійної небезпеки, сума балів	5	6-10	11-15	16-20	21-25

На основі аналізу та оцінки виявляються господарства, які потребують першочергового захисту земель. Це дозволяє досить обґрунтовано скласти систему ґрунто- й ландшафтоохоронних заходів в районі, їх черговість і пріоритетність. Далі визначається оцінка стану землі в цілому для району. З районів вся первинна інформація надходить до обласного управління земельних ресурсів, де визначається оцінка для області.

Після визначення класу ерозійної небезпеки в області у розрізі районів, а в районах у розрізі господарств важливим етапом є інтерпретація здобутої інформації.

Небезпека – природне або техногенне явище, в результаті якого можливе виникнення явищ або процесів, здатних вражати людей, чинити матеріальні збитки, руйнувати довкілля.

Цей етап передбачає виявлення територій, які опинились у критичному стані, розробку плану первинних заходів та програми довгострокових дій щодо захисту земель від ерозії. Спочатку визначаються показники, які мають найбільше значення. Наприклад, розораність території перевищує 60%, у тому числі схили більше 2° розорані на площі більше 50%. З цього випливає, що потрібно передбачити скорочення площі ріллі. Важливим показником для оцінки ерозійної небезпеки є еродованість ріллі. Але він сам по собі мало про що говорить. Необхідно з'ясувати причини еродованості орних земель. При визначенні причин еродованості

ріллі в першу чергу досліджується структура посівних площ. Необроблено велика частка культур просапної групи спричиняє розвиток ерозійних процесів. Велике значення має при цьому наявність протиерозійних технологій вирощування цих культур, які повинні на ерозійно небезпечних землях зберігати на поверхні максимальну кількість поживних решток, стимулювати припинення поверхневого стоку.

У зв'язку з цим при складанні річного звіту про стан земель у районі чи в області треба мати інформацію про параметри злив, повеней та вітрового режиму. Проводячи експертну оцінку, треба мати відповідні метеорологічні показники: як середньорічні, так і за кожний рік. Крім того повинна бути кількісна інформація про ерозійні процеси протягом року, за який буде складатися звіт. Необхідно визначити втрати ґрунту зумовлені ерозією ґрунтів після екстремальних періодів, тобто після великих злив, повеней або дифляційно небезпечних вітрів. Необхідно встановити залежність ерозійних процесів від природних чинників:

- морфометричних характеристик рельєфу;
- інтенсивності зливових дощів літом;
- глибини промерзання ґрунту взимку;
- запасів води в сніговому покриві;
- тривалості періоду сніготанення.

3. Експертна оцінка стану земельних ресурсів

[На початок](#)

Експертна оцінка стану земельних ресурсів необхідна для розв'язання задач, які впливають зі статусу Держкомзему України – головного органу щодо контролю за використанням земельних фондів України. Оцінка видається за формою річного звіту, у якому на підставі непрямих показників оцінюється стан земель щодо ерозійної небезпеки як руйнівного процесу.

Використовуючи технологічні показники (структура посівних площ, протиерозійні технології, розміри полів та ін.), з врахуванням агрометеорологічних показників виявляються причини погіршення стану земель, а також території, які перебувають у критичному стані. Необхідно, щоб оцінка та її тлумачення піддавалися первинній перевірці даними натурних спостережень.

Обласне управління земельних ресурсів на основі експертної оцінки стану земель формує обласну політику охорони земель від руйнування і програму ґрунтоохоронних заходів. Експертні висновки щодо оцінки стану земель використовують при постановці завдання для поглибленої кількісної оцінки (на підставі фізичного і математичного моделювання руйнівних процесів), яка виконується фахівцями.

Основні етапи первинної оцінки та завдання, що з неї випливають:

- визначається клас ерозійної небезпеки території;
- виявляються найбільш ерозійно небезпечні території, тобто кризові зони щодо ерозійних процесів;
- виявляються аспекти причини строкатості і диференційованості ерозійної небезпеки конкретної території;
- на підставі перших трьох пунктів формується план невідкладних заходів і довгострокова програма ґрунтоохоронних заходів;
- для поглибленого вивчення, оцінки стану земельних ресурсів у кризових зонах формуються технічні завдання для науковців, а після одержання від них наукового звіту – технічне завдання для розробки інженерних проектів протиерозійного захисту земель у цих зонах;
- на підставі даних перших трьох пунктів формується програма моніторингу ерозійних процесів та їх наслідків з виявленням полігонів для спостережень, терміну й періодичності спостережень.

Питання для самоконтролю:

1. Що Ви розумієте під поняттям кризова ситуація?
2. Які показники використовуються для оцінки ерозійної небезпеки ріллі?
3. Яке значення розораності ріллі є оптимальним?
4. Скільки Ви знаєте класів ерозійної небезпеки? Назвіть їх.
5. Яким чином здійснюється експертна оцінка стану земельних ресурсів?

Питання на самостійну підготовку:

1. Охарактеризуйте залежність основних природних чинників і ерозійних процесів.
2. Назвіть основні етапи первинної оцінки та її завдання.
3. Що таке небезпека?
4. З якою метою проводиться експертна оцінка стану земельних ресурсів?
5. Розкрийте типи кризових ситуацій для земельних ресурсів України і які обмежують можливості їх раціонального використання.